

АРХИВИ, ПРИЦЕЛИ И ЕРУДИЦИИ

Любомир Георгиев, *Романът „Земя за прицел“ от Свобода Бъчварова*
– на прицел. София, 2014.

Владимир Атанасов

Софийски университет „Св. Климент Охридски“

Защото не друго пишем вам, а онова, което четете или разбирате, пък се надявам, че и докрай ще разберете...

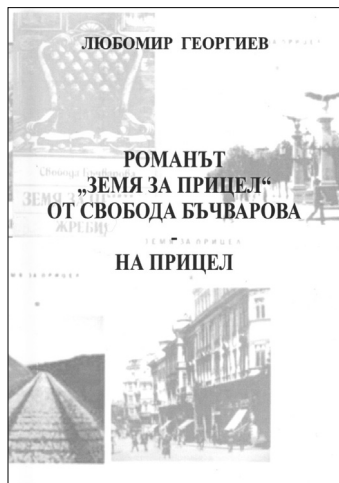
Св. Ап. Павел до Коринтяни, 1:13

Никога не вярвайте на това, което говоря или пиша, възприемайте го като покана за самостоятелно мислене.

Георги Гурджиев

Пресечна точка на четенето, писането, разбирането, че и на самостоятелното мислене, е паметта. В *De memoria* Аристотел възприема паметта като активна нагласа (*hexis*), способност (или предразположение) да не се забравя. Той определя способността за припомняне или възстановяване на познанието като интелектуалното безпокойство, което се дължи на мнемоничен отпечатък, тласкащ към разсъждение и мислене (Bloch, 2007: 59–61). Впрочем така се описва и състоянието на мъдро блаженстване, което древните са наричали *aletheia* – *незабравеност* – понятие, възкресено от Хайдегер (в лекциите *Vom Wesen der Wahrheit* от 1930–1931) като *истина* в усърдния код на здравия разум.

Извън съмнение, литературата в нашето гъвкаво, пространно и нееднозначно разбиране, е памет, памет е и киното, към което Св. Бъчварова остава привързана през годините – в сценариите на емблематичния сериал „На всеки километър“, през историческата драма в „Мера според мера“ до измамническата комедия „Опасен чар“. Памет в нейната творческа концепция е всичко, което е явено, изречено. Паметта всъщност е отлята в документа, а сценарият е потвърдението в документите път към изричането на истината – все едно онази *Via Dolorosa*, която писателят не може да заобиколи. Вървенето след истината, по думите на един от

значимите персонажи в серията романи – Михаил Матов, служенето на истината, е дълг към човечеството, екзистенциална предпоставка на творчеството.

В студията **Романът „Земя за прицел от Свобода Бъчварова - на прицел“ (2014)** Любомир Георгиев еднозначно подчертава високата ценност на *amor fati* за човека от XX век в романите на Св. Бъчварова – истината като съдба, която се следва неотстъпно в обич и привързаност. И не за да се съзрее до свръхчовешкото (*Übermensch* у Ницше), постигането на расова чистота, институционализирано в Третия райх с уникалния *Ariernachweis* или комунистическата идеология и практика на хиперрасовото безличие. Пътят към истината, пътят на Скарлатов и Матов, е път на привързаност, следване на съдбата, вяност към същността и съществуващото, към рода и семейството, към справедливостта и родината – водещия за стоиците принцип на човешка деятелност (*naturam sequi*). И в крайна сметка – едно особено следовничество на добродетелта, достойнството и самоотговорността, която снабдява с практическа мъдрост (*phronesis*).

Именно тази вгълбена изстраданост на истините, до които романите на Св. Бъчварова достигат, е изведена като критическа поанта в студията на Л. Георгиев – *Пътят към истината*, където в обхвaten контекст от творби на „критичност“ към Идеологемата е потърсено контекстуалното място на серията романи. Впрочем те се появяват след „Лице“ на Бл. Димитрова (1981) и „Хайка за вълци“ на И. Петров (1982), тъкмо в годините, когато „Солдарност“ вече съществува в Полша, а у нас нарастването на „дисидентските“ настроения, насилственото преименуване на 850 000 турци, или „граждани с възстановени имена“ (1984–1985), и създаване на стратегиите за разграбване на държавната собственост, превърнати в политика на комунистическата партия (Указ 56 за стопанската дейност от 1989 г., актуален до 1996-а!), се развиват успоредно.

В този контекст търсенето на истината у Св. Бъчварова изглежда напълно хармничен интелектуален акт. Верността към истината, както казва Л. Георгиев, е „върховен житейски, поведенчески и морален принцип за героите на Св. Бъчварова...“ (101). В този смисъл мнозина от героите в „Земя за прицел“ са въввлечени в един модел, известен от времето на руската литературна класика (на XIX и XX в. – Некрасов, Достоевски, Толстой, Короленко, Лесков, Платонов, Шолохов, Шукшин), който се нарича *правдоискателство* – един от фундаментите на руската философска етика. В своето системно и изключително задълбочено проучване на романа изследователят осмисля търсенето на истината не само като индивидуален, но и като дълбок метафизичен мотив.

В своята студия Л. Георгиев свързва серията романи (1984–1989) с тази аксиологическа същина като отправна точка и перспектива в мисловните нагласи на авторката, в концептуалната тъкан на романите, в наративното поведение, в контекстовите полета и интертекстовите мрежи, в които неизменно попада автобиографичната памет на интелектуалеца – *истината*. Изследователят нееднократно посочва, че героите от романите на Св. Бъчварова са *четящи хора*, т. е. независимо

от това дали олицетворяват тайнствата на финансовата мисъл, светската публичност, идеологическото правоверие или манипулативност, те са „интелектуалци“ в своята практическа разумност, етична автономност, в социокултурните значения на Кантовото *Аз мисля* и публичната категоричност на *J'accuse* на Емил Зола.

Ако следваме Бурдийо (Бурдийо, 1992: 14), Матов, както посочва изследователят – „алтер его“ на Св. Бъчварова, разполага върху политическото специализираната етика и ценности на литературата като културна продукция. Той е наречен „рицар на истината“ (Скарлатов), която изразява с вяра и на висок глас. Нему принадлежи афоризмът за прекалената учтивост на Маркс, без разбира се, да се усъмни колко тоталитарни сатрапи след такъв комплимент ще останат неоценени. Въпреки това, да се каже истината, да се чуе, че и да се разбере, е един от концептуалните маркери, който Л. Георгиев извежда от анализа на образите, проблематиката, асоциативните планове и автобиографичните импликации в романите.

Той посочва: „Няма друг български писател, който с такъв стремеж към обективност и истинност да е разказал за Първата световна война и последствията ѝ у нас, за Гражданската война в Испания, за антифашистката съпротива в западноевропейските страни (Белгия, Испания, Франция), за съдбата на българските и не само на българските интербригадисти, за годините на култа.“ (Георгиев, 2014) Л. Георгиев имплицира критическата идея за търсенето на истината като дианоетическо (интелектуално) достойние, а не като проста идеологическа хватка или личностно алиби.

Студията проучва в детайли хармонията между широката концептуална рамка в серията романи и многоаспектното навлизане в тъканта на различни по своята интензивност движения – културно-исторически, социално-психологически, финансово-политически, естетически и интелектуални, което осъществява с безупречна литературна, теоретическа и методическа прецизност. Прицелът на студията (в редица отношения проучването може да се определи като монография) споделя сложността на романовата проблематика, което недвусмислено е акцентирано в заглавията на деветте части на изследването – критическо деконструиране на гледни точки от висок порядък. Разбираемо е, че критическата парадигма съумява да систематизира концептуалния обем на романа и така сякаш допълва значенията на текста, навлизайки в специализирани читателски регистри и нагласи.

Ще илюстрирам тази характеристика на студията с анализа, тълкуването, снемането на конфигурираността в траекторията на ерудитски паралели, които попадат в следите на определящи читателския хоризонт исторически фигури – Ал. Батенберг, Фердинанд, Борис III, Ат. Буров, Стамболов, Ал. Стамболийски, Ал. Цанков, Андр. Ляпчев и др., лични истории от житие-битието на Губиделников, Асеов, Чапрашиков и пр. и знакови европейски и национални наративи – от Балзак, Зола и Голзуърти до Фани Попова-Мутафова, Дим. Талев, Дим. Димов, Ст. Цанев. Изследователят признава, че едва ли е необходимо да посочват всички съвпадения с „действителното“, но тези съвпадения, заемки и успоредици рабо-

тят силно в полза на правдоподобието на романите, макар литературната фикция на моменти да чертае схеми, а не образи.

Проучването на Л. Георгиев обхваща повечето от познатите на литературознанието подходи – от етимологии и семантика на името до фино и последователно проведени стилистични наблюдения, от множеството препратки към света на литературата, киното и музиката до класифициране на явления, риторики и съвпадения, което довежда до успоредявания от напълно актуален характер – в областта на днешните партийни игри, финансови спекулации и абсурди на политическото.

В този хоризонт авторът очертава прилики и различия, типологии и модели, литературни и архивни източници, паралели между петте романа „Земя за прицел“ и документалната романова тетралогия „По особено мъчителен начин“ (2008–2009), които в студията са отчленени, анализирани и систематизирани с мъдра прецизност – сюжет, композиране, персонаж, интрига, повествователни и стилистични техники, колизии, антиподи, съпоставки и сравнения, обобщения, значимост на афористичния пласт на романите, заемки и творчески попадения, свързани, както стана дума, със съвременната политическа, финансова, а не на последно място – и образователна драма в България.

В този ред на мисли, изследването има своята особена ценност в пунктуалната литературнотеоретическа и методическа съпоставка на „Тютюн“ от Дим. Димов и „Земя за прицел“. Популярната студия на „Името на розата и на тютюна“ (Георгиев, 1992), представя романа не просто като направен, а „най-направеният...“ в литературата ни. Л. Георгиев споделя тази преценка и в своето обстойно изследване не спестява недостатъците в принудената редакция на Димовия роман (1954), резултат не толкова на политическа сервилност, колкото на по моему неизбежен конформизъм. Възможно е тук дори успоредяване с историята на „Тихият Дон“, творба, за която е известно, че Шолохов редактира неколкократно в периода 1928–1949, за да „свери“ представите си за художествената правда с партийната линия. И чието авторство наскоро отново бе потвърдено след многогодишни анализи.

Конформизмът беше възпитаван като социално поведение с репресии, а в началото на 50-те г. на миналия век Димов едва ли е имал голямо желание да се удивлява на залезите от някой остров по Дунава, както това прави Борис Скарлатов, героят на Св. Бъчварова. Ще добавим, че конструирането на такъв лиричен план в „Земя за прицел“, особеност, доловена от изследователя, който компенсира драмата на обречените мъченици в концлагерите, може да има художествена стойност само в някой учебник по естетика от ленинградския период на писателката. Във всички останали случаи, независимо от интенцията, е цинизъм. В контекста на внимателно наблюдение над учебниците по литература, Л. Георгиев констатира по повод възприемането на романа „Тютюн“ в училище като класика, че „за авторите на учебната програма височайшата оценка от 1952 г. (на В. Червенков – бел. м), важи с пълна сила...“ (Георгиев, 2014:83). Този факт също е цинизъм.

Както и фактът, че абсурдният финал на българската проза, която наричаме съвременна, се е закотвил в 50-те г. на миналия век!

Л. Георгиев открива пред своя читател наградата от задълбочената теоретическа работа върху богатата и сложна структура на романите като елемент от възможното и необходимо присъствие на съвременната българска литература в средното училище – покана за самостоятелно мислене.

Земя ЗА прицел...

ЛИТЕРАТУРА

Блох, Д. (2007). Bloch, D. *Aristotle on Memory and recollection*. Leiden: Koninklijke Brill, The Netherlands.

Бурдийо, П. (1992). Bourdieu, P. *Les Règles de l'art. Genèse et structure du champ littéraire*, Paris: Seuil.

Бъчварова, Св. (1984–1989). *Земя за прицел*. София: Изд. БЗНС.

Георгиев, Л. (2014). „Земя за прицел на Свобода Бъчварова – на прицел“. С.

Георгиев, Н. (1992). *Името на розата и на тютюна*. София.

REFERENCES:

Bloch, D. (2007). Bloch, D. *Aristotle on Memory and recollection*. Leiden: Koninklijke Brill, The Netherlands.

Burdiyo, P. (1992). Bourdieu, R. *Les Règles de l'art. Genèse et structure du champ littéraire*, Paris: Seuil.

Bachvarova, Sv. (1984–1989). *Zemya za pritsel*. Sofiya: Izd. BZNS.

Georgiev, L. (2014). „Zemya za pritsel na Svoboda Bachvarova - na pritsel“. S.

Georgiev, N. (1992). *Imeto na rozata i na tyutyuna*. Sofiya.

ARCHIVES, AIMS AND ERUDITIONS

✉ **Prof. Dr. Vladimir Atanassov**
Sofia Universiy “St. Kliment Ohridski”
15, Tsar Osvoboditel Blvd
Sofia, Bulgaria
e-mail: vlatanas@abv.bg